

קונה הכל / קונה שמים וארץ

The opening words of the ברכה of אבות are borrowed from the תורה. We were introduced to that fact in last week's newsletter:

מכילתא דרבי ישמעאל בא – מס' דפסחא בא פרשה טז ד"ה ויאמר משה – ומנין שאומרים ברוך אתה ה' אלקינו ואלקי אבותינו אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב? שנאמר ויאמר עוד אלקים אל משה כה תאמר אל בני ישראל ה' אלקי אבותיכם אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב שלחני אליכם (שמות ג טו).

There is an additional source:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קיז' עמ' ב' – אמר רבי שמעון בן לקיש: (בראשית יב) ואעשך לגוי גדול, זהו שאומרים אלקי אברהם; ואברכך, זהו שאומרים אלקי יצחק; ואגדלה שמך, זהו שאומרים אלקי יעקב; יכול יהו חותמין בכולן, תלמוד לומר והיה ברכה, כך חותמין, ואין חותמין בכולן.

The words: הא – ל הגדול הגבור והנורא are also found in the תורה:

דברים פרק י' פסוק יז – כי יקוק אלקיכם הוא אלקי האלקים ואדני האדנים הא – ל הגדול הגבר והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקה שחד.

This פסוק is discussed in the גמרא:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לג' עמ' ב' – ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא, אמר: הא – ל הגדול הגבור והנורא והאדיר והעזוז והיראוי החזק והאמיץ והודאי והנכבד. המתין לו עד דסיים, כי סיים אמר ליה: סיימתניהו לכולהו שבחי דמרך? למה לי כולי האי? אנן הני תלת דאמרינן, אי לאו דאמרינהו משה רבינו באורייתא, ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה, לא הוינן יכולין למימר להו, ואת אמרת כולי האי ואזלת! משל, למלך בשר ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב, והיו מקלסין אותו בשל כסף, והלא גנאי הוא לו!

The words: א – ל עליון are also taken from the תורה:

בראשית פרק יד – (כב) ויאמר אברם אל מלך סדם הרימתי ידי אל יקוק א – ל עליון קנה שמים וארץ.

This פסוק is also the source for the inclusion of the word: קנה in the opening ברכה of שמונה עשרה. However, in our version of שמונה עשרה, the word קנה does not appear after the words א – ל עליון and the words after קנה are not שמים וארץ. The problem is compounded when we recall that on Friday nights, we recite a version of the opening ברכה of שמונה עשרה that includes the words: קנה שמים וארץ:

ברוך אתה ה', אלקינו ואלקי אבותינו, אלקי אברהם, אלקי יצחק, ואלקי יעקב, הא – ל הגדול

הגבור והנזרא, א-ל עליון, קונה שמים וארץ. מגן אבות . . .

Contrast our version of the ברכה of אבות with the text of the ברכה as it appears in an early version of שמונה עשרה according to מנהג ארץ ישראל that was discovered by Professor Uri Ehrlich and reported by him in the journal עשרה כרך שמונה עשרה. ברוך אתה ה', אלקינו ואלקי אבותינו, אלקי אברהם, אלקי יצחק, ואלקי יעקב, הא-ל הגדול הגבור והנזרא א-ל עליון קונה שמים וארץ מגיננו ומגן אבותינו מבטיחנו בכל דור ודור לעולם לא יבושו לעולם קוידך. ברוך אתה ה' מגן אברהם.

It is quite evident that the לשון הברכה was modified after it was composed. Why? Professor Naftali Weider in his book: התגבשות נוסח התפלה במזרח ובמערב suggests that the change occurred as a result of what is found in some מדרדשים on the פסוק:

בראשית פרק יד-(יט) ויברכהו ויאמר ברוך אברם לא-ל עליון קנה שמים וארץ.

These מדרדשים interpret the above פסוק to mean that אברם was קנה שמים וארץ and not רבנו של עולם:

בראשית רבה (וילנא) פרשה מג' ד"ה ז' ויברכהו ויאמר-ויברכהו ויאמר ברוך אברם לא-ל עליון קונה שמים וארץ. א"ר יצחק: היה מקבל את העוברים ואת השבים, ומשהיו אוכלים ושותין היה אומר להן ברכו, והן אומרים לו מה נאמר. והוא אומר להם: אמרו ברוך א-ל עולם שאכלנו משלו. א"ל הקב"ה: אני לא היה שמי ניכר לבריותי והכרת אותי בבריותי, מעלה אני עליך כאילו אתה שותף עמי בבריותו של עולם, הה"ד (בראשית יד) קונה שמים וארץ.

מדרש משלי (בובר) פרשה יט ד"ה [א] טוב רש-טוב רש הולך בתומו מעקש שפתיו והוא כסיל. כל מי שהולך בתומו בעוה"ז לפני בוראו, עתיד להנצל מדינה של גיהנם לעתיד לבא, שכן מצינו בנה שמתוך שהלך בתומו נקרא צדיק, שנאמר נח איש צדיק תמים (בראשית ו', ט'), וכן מצינו באברהם שהלך בתום נקרא תם, שנאמר התהלך לפני והיה תמים (בראשית יז, א') וזכה לקנות שמים וארץ, שנאמר ברוך אברם לא-ל עליון קונה שמים וארץ (שם /בראשית/ יד', יט'), שמים, שזכו בניו להנחיל את התורה שנתנה מן השמים. וארץ, שזכו בניו לפרות ולרבות כעפר הארץ.

According to Professor Weider, the words: קונה שמים וארץ were first changed to הכל and then moved to insure that the words were understood to represent הקב"ה and not אברהם. This same issue arises in two other points in the סידור: i.e. before מגן אבות on Friday nights and in נשמת. You will find נוסחאות that omit the words in נשמת; i.e. נוסח. You will also find that the word: ברחמיו is inserted between the words: קונה and ספרד. You will also find that the word: מגן אבות before שמים; i.e., the Spanish-Portuguese סידור.

SUPPLEMENT

קונה שמים וארץ More Examples of the Problem of Reciting

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמוד תקנא ד"ה וזה הוא ר"ש

וזה הוא ר"ש שהיה חבוש במערה קודם לכן מפני הקיסר ונתענה ארבעים יום ולילה והתפלל לפני ה', וכך אמר בתפלתו: ברוך אתה ה' אלקינו ואלוקי אבותינו אלקי אברהם ואלקי יצחק ואלקי יעקב הא-ל הגדול הגבור והנורא, קונה ברחמיו שמים וארץ חי וקיים לעדי עד ולנצח נצחים, תתהדר בתקלם תתעטר תתפאר תתייחד שאתה מלך המלכים ואדוני אדונים, אחד ששמך בך ובך שמך, נעלם אתה מעיני כל חי ונעלם שמך, פלא אתה ופלא שמך, יחיד אתה ויחיד שמך, אתה הוא שבחרת באברם והוצאתו מאור כשדים והודעתו הצער משעבוד מלכיות שישתעבדו בניו, ועכשיו אבקש ממך ה' אלקים אשר תפתח לי שערי תפלה ותשלח לי מלאך להודיעני אימתי יבא משיח בן דוד ואיך יקבץ גליות ישראל מכל המקומות אשר נתפזרו שם וכמה מלחמות יעברו עליהם לאחר קבוצם, ויבאר אלי הדבר בטוב ה' אלקים ועד מתי קץ הפלאות. – א"ר שמעון מיד נפתחו לי שערי שמים ואראה מראות אלקים ואפול על פני והנה קול מדבר אלי שמעון שמעון! ואען ואומר אל המדבר אלי מה אתה אומר אדוני, אמר אלי עמוד על עמדך, ובדברו עמי עמדתי מרעיד ואמרתי לו מה שמך, אמר לי למה זה תשאל לשמי והוא פלאי, ואמרת לו מתי יבא גואל ישראל אמר אלי, וירא את בני ישראל וידע אלקים. מיד העביר לפני את הקיני, שאלתי אותו מה אלו, א"ל אלו הם הקיני. עוד הראני מלכות ישמעאל שיהיה אחר הקיני. מיד בכיתי בכיה גדולה ואמרתי לו אדוני וכי יש לו קרנים וטלפים כדי שידוש בהם את ישראל, א"ל הן. עודני מדבר עמו והנה מלאך אחד ששמו מטטרון נגע בי ויעירני כאיש אשר יעור משנתו, ובראותי אותו עמדתי מרעיד ונהפכו צירי עלי ולא עצרתי כח ואחזוני צירים כצירי יולדה ויאמר לי שמעון! ואומר הנני, ויאמר לי דע כי הקב"ה שלחני אליך כדי להודיעך שאלתך ששאלת מלפניו, עכשו כשראית את הקיני ומלכות ישמעאל בביתו לא היה לך לבכות אלא על מלכות ישמעאל לבד שבאחרית מלכותה תהרוג מישראל הרג רב אין לו שיעור, ותגזור על ישראל גזרות קשות, ואמרת כל הקורא בתורה ידקר בחרב ותחזיר מקצת מישראל לדיניהם, ומלכות הקיני יבאו בעת ההיא לירושלם וכובשינ אותה והורגין בה יותר משלשת רבוא, ומפני הלחץ שלוחצין את ישראל הקב"ה שולח בם ישמעאלים ועושים עמהם מלחמה כדי להושיע את ישראל מידם, ועומד איש שוטה ובעל הרוח ומדבר על הקב"ה כזבים, והוא מכבש את הארץ, ויהיה ביניהם ובין בני עשו איבה. השבתי למטטרון ואמרתי לו אדוני וכי בני ישמעאל ישועה לישראל? א"ל ולא כך אמר ישעיה הנביא וראה רכב צמד פרשים רכב חמור רכב גמל (ישעיה כ"א) רכב זו

מלכות מדי ופרס, צמד זו מלכות יון, פרשים זו מלכות אדום, רכב חמור זה משיח שנאמר עני ורוכב על חמור (זכריה ט' ט'), רכב גמל זו מלכות ישמעאל שבימיו תצמח מלכות משיח, לכך הקדים רכב חמור על רכב גמל וינצח רכב גמל בביאת משיח, וחכמים ימותו ויד בני בליעל תחזקנה. ועוד וירא את הקיני, וכי מה משל ראה בלעם הרשע, אלא כיון שראה בלעם שבט קיני עתידים לעמוד ולשעבד את ישראל התחיל אמר איתן מושבך, רואה אני שאין אתם אוכלים אלא ממצילת איתן המזרחי.

מחזור ויטרי סימן קס ד"ה על אהבתך

א-ל עליון וכו'. מקרא מלא הוא. (בראשית יד) ברוך אברם לא-ל עליון קונה שמים וארץ. ואותו האומר קונה ברחמים שמים וארץ, לא אשתבוש. כדאמרי' ששיתף הק' מדת רחמים עם מדת הדין וברא את עולמו. שני' (בראשית ב) ביום עשות י"י אלקים ארץ ושמים. והוא שיסד הקליר. כבודו איהל כהיום ברחמים. ולא יאמר קונה ברחמיו דלישתמע חסד גדול עשה ורחמים היו לו על שברא את העולם. ועל מי ריחם או למי משך חסדו מקדם שברא עולמו בעבורו כדי לרחם עליו. הלא הוא יחיד בכבודו. וקולו על המים. הילכך אם בא לומר יאמר ברחמים ולא ברחמיו.

פירושי סידור התפילה לרוקה [פה] נשמת כל חי עמוד תקי

א-ל עליון קונה ברחמיו שמים וארץ כדכתיב ברוך אברהם לא-ל עליון קונה שמים וארץ, הקב"ה שהוא עליון על כל, קונה עושה ברחמיו שמים וארץ.

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ט הלכה י

בלילי שבתות חוזר ש"ץ אחר שמתפלל בלחש עם הציבור ומתפלל בקום רם, אבל אינו מתפלל שבע אלא ברכה אחת מעין שבע, וכן הוא אומר ברוך אתה י-י' אלקינו ואלקי אבותינו אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב הא-ל הגדול הגבור והנורא א-ל עליון קונה ברחמיו שמים וארץ, מגן אבות בדברו מחיה מתים במאמרו הא-ל הקדוש שאין כמוהו המניח לעמו בשבת קדשו כי בם רצה להניח להם לפניו נעבוד ביראה ופחד ונודה לשמו בכל יום תמיד מעין הברכות א-ל ההודאות אדון השלום מקדש השבת ומברך השביעי ומניח בקדושה לעם מדושני עונג זכר למעשה בראשית, אלקינו ואלקי אבותינו רצה נא במנוחתנו וכו' ברוך אתה י-י' מקדש השבת, ואומר קדיש ונפטרין כל העם.

TRANSLATION OF SOURCES

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לג' עמ' ב' - A certain reader went down in the presence of Rabbi Hanina and said, O G-d, the great, mighty, terrible, majestic, powerful, awful, strong, fearless, sure and honoured. Rabbi Hanina waited until the reader had finished. When the Reader had finished Rabbi Hanina said to him: Have you concluded all the praise of your Master? Why do we want all this? Even with these three words of praise that we do say, had not Moses our Master mentioned them in the Torah and had not the Men of the Great Assembly come and inserted them in the Tefillah, we should not have been able to mention them, and you say all these and still go on! It is as if an earthly king had a million denarii of gold, and someone praised him as possessing silver ones. Would it not be an insult to him?

בראשית רבה (וילנא) פרשה מג' ד"ה ז' ויברכהו ויאמר - Rabbi Yitzchak said: Avrohom welcomed those coming and going. After eating, Avrohom would ask the guests to bless G-d. What shall we say? They would ask Avrohom. Avrohom would respond: Bless G-d, master of the world that you ate from the food He provided you. G-d then said: I was not known by My name among those I created. You caused My name to be known among those I created. I therefore consider you a partner in My creation. This is what is meant by the words: Konai Shamayim V'Aretz; purchaser of the heaven and earth.

מדרש משלי (בובר) פרשה יט ד"ה [א] טוב רש - Better is the poor man who walks in his integrity, than he who is perverse in his lips, and is a fool. Whoever walks in the path of G-d in this world is destined to be saved from being sentenced to Hell in the future. Thus we find that because Noah walked in the path of G-d he was called a Tzaddik, as it is written: Noah, Ish Tzaddik Tamim (Breishit 6,9). We also find that because Avrohom walked in the path of G-d, he was called: Tam, as it is written: His-halech Li'Phania V'Hayai Tamim (Breishet 17,1) and Avrohom merited to be considered one who purchased heaven and earth as it is written: Baruch Avrom L'Ail Elyon Konai Shamayim V'Aretz (Breishet 14, 19). In what way did Avrohom become a purchaser of heaven? Because his descendants merited receiving the Torah which was given from the heavens. In what way did Avrohom become a purchaser of the earth? Because his descendants merited to multiply like the dust on the ground.